

ДО 300-РІЧЧЯ Г.С. СКОВОРОДИ

УДК 101.9

Шудрик І.О.

ХАРКІВСЬКИЙ КОЗАК, ФІЛОСОФ, ПОЕТ ТА ПОПЕРЕДНИК ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ СЕМЕН КЛИМОВСЬКИЙ

Аналізуються соціально-філософські погляди харківського філософа Семена Климовського.

Ключові слова: козак, правосудие, правда, великодушие, благодетель, “просвещенный монарх”, “самодержец”.

Анализируются социально-философские взгляды харьковского философа Семена Климовского.

Ключевые слова: казак, правосудие, правда, великодушие, благодетель, “просвещенный монарх”, “самодержец”.

The article analyzes socio-philosophic views of the Kharkiv philosopher Semen Klymovskiy.

Key words: Cossack, justice, the truth, generosity, benefactor, “enlightened monarch”, autocrat.

Кожен з нас з дитинства знає старовинну українську пісню “Їхав козак за Дунай...”. Вона вважається найбільш популярною народною піснею. Однак мало хто знає ім'я автора цієї пісні. М.О. Максимович, М.І. Новіков, М.М. Карамзін та А.А. Шаховський ще у ХІХ столітті довели, що текст і мелодію цієї популярної пісні написав козак Харківського полку Семен Климовський, який жив у ХУІІІ ст.

Про його біографічні дані відомо дуже мало. Автори, які жили і писали набагато пізніше С.Климовського, порівнювали його з великими грецькими мудрецьми. Козаки часто ходили до нього за порадами. Він ніколи нікому не відмовляв і любив при цьому повторювати: „Нам добро - нікому зла, то законне життя”.

У серпні 1724 року Семен Климовський подарував російському царю Петру І рукопис своєї книги “О правосудии начальствующих, правде и бодрости их”. Твір має віршовану форму. Ця книга з автографом харківського козака зберігається зараз в Санкт-Петербурзі в Публічній бібліотеці імені Салтикова-Щедрина.

Другим твором С.Климовського є віршована філософська поема “О правде и великодушии благодетелей”. Про цю книгу коротко згадується в “Пантеоне российских писателей” (видання Бекетова, -М. 180бр.). Тут же поміщається і портрет Семена Климовського.

У ХІХ ст. дехто вважав, що С.Климовський є автором ще двох філософських творів : “О дивных Всероссийского Монарха делах, о премудрости его и трудах” (38 стор.)та “О пришествии короля шведского Карла XII внутрь Украины и об измене Мазепы”. Якщо перші два твори збереглися і названу пісню співають й досі, то останні два твори не збереглися.

Д.І. Багалій і Д.П. Міллер у своїй фундаментальній праці “История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905)”[1 ,с.458] зазначають, що у 1843 році в Харківському “Молодыке” було надруковано вірш Якова Щоголева (1824-1898) “На згадування Климовського” та подано портрет козака-філософа, раніше надрукований Бекетовим. Тут же подається і другий варіант портрета “стихотворца - козака Харьковского полка Климовского (Климова)”, взятий з “Молодыка” Бецкого (Х.,1844) [1, с. 564-568]. До речі, цей вірш увійшов у київське видання творів Я.Щоголева 1961 року [3,с.250]. У цьому вірші автор описує козака у якого:

І співав він той степ і ту волю.

ДО 300-РІЧЧЯ Г.С. СКОВОРОДИ

І пісні козака, як вітри здалека,
Розливались од краю до краю”.

Далі Я.Щоголев згадує кобзарів, які співають про Нечая, Самка, Калниша й Павлюка. Автор вірша просить бандуристів згадати Климівського:

“Хлопці же хлопці, спросіть,
Де наш лицар лежить:
Чи в землі його десь поховали...”

У примітках до видання зазначається, що український козак Климівський жив у кінці ХУІІ- початку ХУІІІ ст.

Князь О.О. Шаховський у своїй опері-водевілі “Козак-стихотворец”, як героя твору виводить образ Климівського, який повертається з війни і рятує від насильницького заміжжя свою наречену Марусю. Щоправда в “Козаке-стихотворце” О.Шаховського українці розмовляють, як Тарапунька та Верка Сердючка. Петро Гулак-Артемівський та Іван Котляревський критикували князя О.Шаховського за поверхове і фальшиве зображення життя та побуту українського села, де дієві особи розмовляють каліченою українською мовою.

У невеликій прозовій “Передмові” до твору “О правосудии начальствующих...” Семен Климівський намагається пояснити зміст і свою позицію, викладену у цій праці. Передмова насичена багатьма філософськими роздумами. У ній і в названих двох віршових творах С.Климівський виявив себе глибоким мислителем, концепції якого стоять на рівні тогочасних європейських філософів доби Просвітництва. Центральною проблемою цих творів є правда (істина), як основа людських взаємин (приватних і суспільних).

У розділі “О правде” свого твору “О правосудии начальствующих...” автор обстоює концепцію, що правда є той моральний фактор, який утримує життя всіх народів на землі в добрі й спокою. Тому її слід відстоювати всім, особливо царям, тим, хто керує державами. Він застерігає усіх, щоб в житті ніхто не нехтував правдою. При цьому автор часто посилається на

положення Святого Писання: “Да не опровержется корабль всемирного житейства волнами неправды.” Правда на думку автора сильніша за військову силу: “Правда гради защищает, паче стен каменных. Правда - всеблагий вождь”. Правда “Всіх діл мати”, вона “як місяць і вночі світить”. Правда для кожної людини – “основа моральності” - підкреслює автор.

Тому цареві С.Климівський рекомендує бути найбільшим правдолюбом, бо ж він відповідає за державу й людей, а держава без правди - падає. “Правда всего царства и всех дел царских украситель” - зазначає автор. Усякий кому доручено в державі владу, зокрема й сам цар, зобов'язаний “сохранять правду не прельщаются златом”. “Лучше в нищих с правдой гладь и хладь терпети, нежели, царем быть, правды не имети”.

С. Климівський вважає, що держава має бути правовою. Цьому й присвячує розділ “О правосудии”. Держава, її керівники, царі не тоді сильні, коли їх скипетр прикрашають дорогоцінні прикраси, а коли “царство и скипетр ... паче чиста злата и многоценнее камней украсит правосудие...” “Тогда скипетр и престол содержат иметь. Егда правосудием премудро владеть”.

При керівництві державою цар повинен: “истину паче всех царств почитати”. А закон має бути для всіх один – “Равным судом богата судить и убога”.

С. Климівський не побоявся звернутися до царя з застережливими словами, хай і взятими з Святого Писання: “Им же судом судите, сим сами судимы будете”. Сказати царю такі “дерзости” - ризикована річ. На таке міг піти лише сміливий і вільний козак. А він при цьому ще й нагадав царю, що його народ “всякими бедствиями утесняется”, а сам цар та його начальники “Не видят, камо грядеши, златом ослепленные”.

У підрозділі “О бодрости” С.Климівський дає поради царю:

“Не п'янствовать, не веселитися, а бодрствовать...”, тобто - діяти.

ДО 300-РІЧЧЯ Г.С. СКОВОРОДИ

“Всяк многотрудный властелин бодрственный... Как отец утробою о детях болящий... Труды о всех паче всех утех почитая... Той премудро научись скипетр содержать. Здесь и в безсмертной будет короне сияти”.

Друга “книжица” Семена Климовського “О смирении высочайших” теж написана досить сміливо. Посилаючись на положення Святого Писання автор зазначає, що цар, правитель має бути розумним, смирним, тому що він теж “раб божий”. У своїй практиці він має керуватися не принципами деспотизму, а загальнолюдською любов’ю. Семен Климовський підкреслює, що цар не повинен “... возноситься, яко смертен существом телеси равен есть всякому человеку... власть же достоинства подобен есть Богу, господин есть над всеми, раб же со всеми есть Божий...со всеми обладаемыми явится пред судище Христово”. Тому він має за усіх своїх підлеглих “... болезновать сердцем, аки о своем спасении мыслить, трудиться, печется отеческо...”.

Позиція С.Климовського співпадає з ідеями західноєвропейського Просвітництва про “освіченого монарха”.

Деякі автори припускають, що філософську освіту С. Климовський отримав в Києво-Могилянській академії.

До речі, у Києво-Могилянській академії у XVIII столітті вчився Трохим Климовський, який у 1733 році з групою студентів-філософів та богословів був направлений до Сербії для відкриття шкіл, подібних Києво-Могилянській академії в Белграді та інших містах[4,с. 149].

Не відомо як поступив Петро I з автором, прочитавши таке “напутствіє” “самодержцю”. Але цей твір він залишив у своїй бібліотеці. А в наступному році останній цар і перший імператор Росії помер.

Журналіст Микола Левицький у 1818 році в “Украинском вестнике” опублікував нарис про своє дводенне перебування наприкінці XVIII ст. у селі Припутні Єлизаветградського повіту Херсонської губернії у філософа і поета Семена Климовського, який тоді був дуже старою людиною. М.Левицький згадує, що старий філософ читав філософські твори римських поетів Вергілія та Горация. Не відомо, чи так далеко цар заслав свободолюбивого і „дерзкого” козака, чи виділив йому так далеко від Слобідської України маєтність.

Поширення популярної пісні Семена Климовського “Їхав козак за Дунай” простежується в багатьох країнах світу. Мелодію з цієї пісні і слова в переробленому вигляді використовували: у Німеччині - знаменитий композитор Людвіг ван Бетховен, в Польщі, Чехії, Словаччині, США, Англії, Австрії, Голландії та Австралії. Двох студентів Київської консерваторії так захопила пісня Семена Климовського “Їхав козак за Дунай...”, що вони переклали її на китайську мову і чудово виконали на українському телебаченні у 2010 році.

У 1999 році про нашого славетного земляка, філософа, попередника Г.С. Сковороди відомий вчений Григорій Нудьга* (1913-1994) у Львові опублікував монографію [2]. І це теж є свідченням визнання актуальності тих ідей, які обстоював харківський козак і філософ Семен Климовський.

* До речі, Григорій Антонович Нудьга теж був нашим земляком. Він народився в козацькій сім’ї в селі Артюхівка, нині Роменського району Сумської області.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалій Д.І., Міллер Д.П. “История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905)”. Ист. монография в 2^х т. Т. I. Репринт. изд.-Харьков, 1993, -572с.
2. Нудьга Григорій. Козак, філософ, поет. Редактор-упорядник Любомир Сенік. - Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип’якевича НАН України, 1999, -208с.
3. Щоголев Яків. Твори. Держвидав. -К., 1961, -356с.
4. Хижняк З.І., Маньківський В.К. Історія Києво-Могилянської академії. К.: Вид.дім “КМ Академія”, 2003, - 184с: іл.

Shudric I. O. Kharkov Cossack, Philosopher, Poet, and Predecessor of Gregory Skovoroda Semen Kosimovslky.